

AFYONKARAHİSAR ŞER‘İYYE SİCİLLERİNDEKİ ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ İLE İLGİLİ BELGELER ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Mehmet GÜNEŞ*

Özet

Malum olduğu üzere savaş, sadece cephede verilen mücadelelerden ibaret olmayıp, cephe gerisinde de etkin bir şekilde kendisini gösteren bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında savaşın sadece askeri, siyasi değil sosyo-ekonomik boyutunun da dikkate alınması ehemmiyet arz etmektedir. Bu bağlamda askeri ve siyasi konulardan ziyade cephe gerisindeki toplumun sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgiler vermesi açısından Şer‘iyye Sicilleri önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar)’ın Çanakkale Muharebeleri yıllarına tekabül eden 6 adet Şer‘iyye Sicil Defteri (647, 648, 649, 650, 651, 652 no’lu defterler) “nüfûzî tahlil” metoduyla tek tek incelenip, Çanakkale Muharebelerine iştirak eden Afyonkarahisarlılar ile ilgili belgeler tespit edilerek, bu belgeler ışığında şehitler ve geride bıraktıkları aileleri ve bir anlamda, toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Afyonkarahisar, Şer‘iyye Sicilleri, Çanakkale Muharebeleri, Şehit.*

* Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bölümü.

Some Evaluations Of Documents About Çanakkale Martyrs In Afyonkarahisar Şer‘iyye Registers

Abstract

As it is known, war is made up not only with struggles occurring at frontline but also it is a fact that appears actively at hinterland. When considered from this point of view, it is important to take both the military and political and also the socio-economic dimensions into account. In this respect, Şer‘iyye Registers are of importance in terms of informing about the socio-economic conditions of the society at the hinterland rather than the military and political issues. Six Şer‘iyye Registers (register no: 647, 648, 649, 650, 651, 652) corresponding to Çanakkale War years of Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) were investigated one by one with “detailed research method” and documents of people from Afyonkarahisar who took part in Çanakkale Wars were detected in the light of these documents, an evaluation about martyrs and their surviving families, in a sense about socio-economic conditions of the society, was tried to be conducted in this study.

Key Words: *Afyonkarahisar, Şer‘iyye Registers, Çanakkale Wars, Martyr.*

Giriş

Çanakkale Muharebeleri hakkında yerli ve yabancı pek çok çalışma yapılmıştır. Bunların ekseriyeti bu muharebeleri askeri ve siyasi yönü ile ele alan çalışmalardır. Ancak son dönemlerde bu muharebelerin sosyo-ekonomik boyutları da ağırlıklı olarak çalışılmaya başlanmıştır. Buna mukabil yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Bu muharebelerin taşradaki yansımalarının daha derinlemesine incelenmesi ile kısmen bu eksikliklerin telafisi mümkün olacaktır. Bu bağlamda konuyla ilgili mahalli kaynakların derinlemesine tetkik edilerek değerlendirilmesi icap etmektedir. Bunlar içerisinde mütalaa edilebilecek önemli kaynaklardan bir tanesi Vefayata Mahsus Vukuât Defterleri olarak bilinen defterlerdir. Şehitlerin, Askerlik Şubesi kayıtlarında bulunmayan mahalle ve mesken numaraları, medeni durumları, evli olanların eşlerinin isimleri vs. bilgileri ihtiva eden bu defterler¹, önemli bilgiler

¹ Nuri Köstüklü, “Çanakkale’de Şehid Olan Uşaklılar Üzerine Bir İnceleme”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, (25-27 Ekim 2001), C. I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul 2001. *Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri*’nin bir kaynak olarak değeri ve Askerlik Şubesi kayıtlarına göre MSB tarafından hazırlanmış olan *Şehitlerimiz* adlı eser ile ayrıntılı mukayesesi için bkz., Nuri Köstüklü, “Balkan Savaşlarından Millî Mücadele’ye Şehitler

*Afyonkarahisar Şer'îyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

sunmaktadırlar. Ancak maalesef bu defterlerin bazılarının mevcut olmaması, mevcutların ise çalışılmaya müsaade edilmemesi dolayısıyla bunların kullanılması her zaman mümkün olamamaktadır².

Muharebelerin cephe gerisinde taşradaki yansımalarına dair bilgi edinebileceğimiz bir diğer mahalli kaynak mahkeme kayıtlarıdır. Daha çok Şer'îyye Sicilleri olarak tesmiye olunan bu kaynaklar şehitler ya da şehit yakınları ile ilgili mahkemeye intikal eden davalar nispetinde bize bilgi sunmaktadırlar. Tanzimat sonrası Şer'îyye Sicillerinin bir karakteristiği olarak bu kayıtların hüccet ve ilam ağırlıklı belgelerden oluşması, maalesef şehit ve şehit aileleri ile ilgili bilgileri kısmileştirmektedir³. Bununla beraber elde edilen bilgilerin orijinalliği, eksiklikleri giderici hususiyeti önem arz etmektedir. Bu meyanda çalışmamızda, Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar)'in Çanakkale Muharebeleri yıllarına tekabül eden 6 adet Şer'îyye Sicil Defteri (647, 648, 649, 650, 651, 652 no'lu defterler) “nüfûzî tahlil” metoduyla tek tek incelenerek konuyla ilgili belgeler tespit edilmiştir. Böylece Çanakkale Muharebelerine iştirak ederek şehit ve gazi olan Afyonkarahisarlılar tespit edilmiş ve onların geride bıraktıkları aileleri ve bir anlamda toplumun içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler”, 9. *Askerî Tarih Kongresi*, 22-24 Ekim 2003, (İstanbul).

² Buna mukabil, *Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri*'ne istinaden yapılmış çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların bazıları şunlardır: Nuri Köstüklü, “Çanakkale’de Şehit Olan Yalvaçlılar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XX, S. 58, Mart 2004; Nuri Köstüklü, “Çanakkale’de Şehit Olan Bodrumlular”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXI, S. 62, Temmuz 2005; Nuri Köstüklü, “Çanakkale ve Diğer Cephelerde Şehit Olan Karapınarlılar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXV, S. 73, Mart 2009; Nuri Köstüklü, “Çanakkale’de Şehit Olan Iğnınlılar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVI, S. 77, Temmuz 2010; Kenan Olgun, “Çanakkale Savaşı’nda Şehit Olan Hendekliler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVI, S. 77, Temmuz 2010; Salih Özkan, “Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Niğdeliler”, *Ata Dergisi*, S.12, Konya 2004; Ömer Faruk Evirgen, *Balkan Savaşları’ndan Milli Mücadele’ye Vatan Savunmasında Şehit Olan Devrekliler (Devrek Vefayata Mahsus Vukuat Defterlerine Göre)*, Selçuk Ün. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

³ Tanzimat Dönemi öncesi Şer'îyye Sicillerinde muharebeler dönemine ait kayıtlardan askeri konularda daha ayrıntılı bilgi edinmek mümkün iken Tanzimat Dönemi sonrası Sicillerde ancak şahısların mahkemeye intikal eden hukuki işlemleri dolayısıyla bazı bilgiler elde edilebilmektedir. Tanzimat öncesi kayıtlardan cepheye sevkedilecek asker miktarı, hangi sancaktan ne kadar asker talep edildiği hatta talep edilen askerlerin evsafı, cepheye gönderilecek mühimmat, zahire, lojistik vs. hakkında ayrıntılı bilgiler edinmek mümkün iken Tanzimat sonrası Sicillerde askere gidip dönmeyen veya şehit olan kişilerin ailelerinin mahkemeye müracaatları vesilesi ile bazı bilgiler tespit edilebilmektedir.

A- Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgelerin Konu ve Muhteva Açısından Değerlendirilmesi

Çalışmamıza kaynaklık eden mahkeme kayıtlarının çoğu bu şehitlerin, vârislerinin tespit edilmesi, terekelerinin veya hayatta iken verdikleri borç ve emanetlerin, evli ise dul kalan eşine ödemekle mükellef olduğu mehir vs. borçların tahsil edilebilmesi hususlarına da airdir. Bu belgelerde öncelikle dikkat çeken bir husus, bazı şehitlerin daha doğrusu şehit olduğu iddia edilen kişilerin, bu durumlarının tescil edilmesi hususudur.

Şehadeti önceden resmi makamlarca tescil edilmiş olan şehitlerin vâris veya vârisleri, mahalle veya köy imam ve muhtarları, ihtiyar heyeti ve azalarından aldıkları mühürlü ilmühaber ile ayrıca yine mahalle veya köyün sözüne itibar edilir kişilerinin şهادetleri ile miras taksimini gerçekleştirebilmekte iken⁴, şهادeti bilinen fakat resmi makamlarca tespit ve henüz teyid edilmemiş olanların miras taksimi ve diğer hukuki işlemlerinin yapılabilmesi için hukuken vefat etmiş olduklarının tescil edilmesi gerekmektedir⁵. Belgelerin konu edindiği davalardan anlaşıldığı kadarıyla bu şehitlerin vefatı, yakınlarının yukarıda bahsedilen hukuki muameleler dolayısıyla mahkemeye müracaatları neticesinde hükme bağlanıp, resmen tescil edilmektedir⁵. Yani bu şehitlerin vefatı, bir yakınının mahkemeye müracaatına değin resmiyet kazanmamış durumdadır. Başka bir ifade ile bahis konusu şehitlerin vefatı, bir anlamda zuhurata bağlı olarak açıklık kazanmaktadır. Bu hususta, ilgili belgelerde çok net bilgiler bulunmamakla birlikte, belgenin birisinde geçen “eşi şehit olduğu halde henüz vefatı ile ilgili bir resmi haberin kendisine ulaşmadığı gibi nüfus idaresince de kaydı terkîn olunmamış olduğu” ifadesi bu düşüncemizi teyid etmektedir⁶. Şehit olduğu iddia edilen kişilerin,

⁴ Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicilleri (bundan sonra A.Ş.S. olarak kısaltılacak olup, belgelerin künyesi defter no / belge no olarak belirtilecektir) 649/353; 650/ 144; 650/ 559; 650/ 603.

⁵ Bu belgelerden tespit ettiğimiz şehit isim ve bilgilerinin kahir ekseriyetinin Askerlik Şubesi kayıtlarında yer almaması dikkat çekicidir. Nitekim Askerlik Şubesi kayıtları esas alınarak Genel Kurmay tarafından hazırlanan *Şehitlerimiz* adlı eserde I. Dünya Savaşında Çanakkale Cephesinde şehit olan Afyonkarahisarlıların isimleri ile Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicillerinden tespit ettiğimiz isimler mukayese edildiğinde sadece üç tanesi örtüşmektedir. Bunlar, Karahisar-ı Sahib kazasının Fakihpaşa mahallesinden Turunçzadeler’den Mehmet oğlu Mustafa, Şuhud nahiyesi Baş mahallesinden Hacı Hasan oğlu Abdurrahman ve Karahisar-ı Sahib kazasının Nuribey köyünden Karavelioğulları’ndan İbrahim oğlu Ahmed’dir. Sicillerden tespit ettiğimiz bu üç şehit haricindeki yirmi şehidin herhangi bir Askerlik Şubesine kayıt olmaksızın, gönüllü olarak cepheye koşan vatan evlatları oldukları anlaşılmaktadır.

⁶ Bkz. A.Ş.S., 649/456.

*Afyonkarahisar Şer'îyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

gerçekten vefat etmiş oldukları ya da hayatta oldukları da sözüne itimat edilir şahitlerin ifadeleri ile açıklık kazanmaktadır.

Muharebelere katılan askerlerle ilgili belgelerde dikkati çeken bir husus da askerlik vazifesini ifa ederken vefat edenlerin bazıları için şehit ifadesinin kullanılmamasıdır⁷. Bu durum askere gidip vefat eden gayr-ı müslimler için söz konusu olmakla birlikte⁸, cephede değil de yaralı veya hasta olarak hastanelerde tedavi altında iken vefat eden Müslüman askerler için de söz konusudur⁹. Askere gidip dönmeyen ve gaib hükmünde olanlar için de, şehit nitelendirmesinin yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Bu belgeler her ne kadar ağırlıklı olarak hukuki hüviyeti haiz iseler de, şehitler hakkında bize askeri ve sosyo-ekonomik alanlarda bilgiler de sunmaktadırlar. Şehitler hakkında bilinenlere yenilerini eklemek, hatta yanlış bilinenleri tashih etmek bağlamında dahi orijinal bilgiler sunmaktadırlar¹⁰. Bu

⁷ Muharebelere iştirak edip de hayatını kaybedenler için genellikle şu tür ifadeler kullanılmaktadır: “askerde iken şehiden vefat eden”, “askerlik vazifesini ifa ederken vefat eden”, “hidmet-i mukaddese-i askeriyyesini ifa etmekte iken vefat eden”, “Asakir-i Şahane’de iken hastanesinde vefat eden” vb.

⁸ “Medfne-i Karahisâr-ı Sâhib mahallâtından İğneci mahallesi mütemekkinlerinden olub hidmet-i askeriyyesini ifâ itmekde iken bundan mukaddem vefât iden Topsakaloğlu Yernaf veled-i Esteban veled-i Atam...” bkz., A.Ş.S., 649/361; “Medfne-i Karahisâr-ı Sâhib mahallâtından Kahil mahallesi mütemekkinlerinden ve teb'a-i Devlet-i 'Alîyye'nin Ermeni Milleti'nden olub hidmet-i mukaddese-i askeriyyesini ifa itmekde iken bundan akdem vefat iden İğnecioğlu Agob veled-i Kikork ...” bkz., A.Ş.S., 652/1032; 652/1033.

⁹ Mesela bkz., A.Ş.S., 647/46; 651/682; 651/722; 651/754; 651/774.

¹⁰ Bu bağlamda Askerlik Şubesi kayıtlarına istinaden Milli Savunma Bakanlığı tarafından 1988 yılında yayınlanmış olan *Şehitlerimiz* adlı eserde şehitlerin vefat tarihleri hususundaki yanlışlıklar da tespit edilebilmektedir. Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, I. Dünya, İstiklal, Kore, Kıbrıs Savaşları ve İç Güvenlik dolayısıyla hayatını kaybeden şehitlerimizin illere göre listelerini ihtiva eden son derece kapsamlı bir çalışma olan 5 ciltlik bu eserde, şehitlerin vefat tarihlerinin, gün ve ayı Rumi takvime göre verilmişken yılı Miladi olarak belirtilmiştir. Hem *Şehitlerimiz* adlı eserden hem de Afyonkarahisar Şer'îyye Sicilleri'nden kimlikleri örtüşen bazı şehitler hakkında tespit ettiğimiz bilgileri mukayase ederek böyle bir yanlışın mevcudiyetini ortaya koyabilmekteyiz. Mesela, 647 no'lu Afyonkarahisar Şer'îyye Sicil Defterindeki 220 no'lu belgede Arıburnu muharebesinde şehit olan Turunçzadeler'den Mehmet oğlu Mustafa'nın şehadet tarihi 6 Mayıs 1331 olarak verilmiş iken *Şehitlerimiz* adlı eserin 126-127. sayfa 560 nolu kaydında aynı şehidin şehadet tarihi 6 Mayıs 1915 olarak belirtilmiştir. Bir başka örnek 647 no'lu Afyonkarahisar Şer'îyye Sicil Defterindeki 226 no'lu belgede bahsi geçen Şuhud nahiyesi Baş Mahallesi sakinlerinden iken şehiden vefat eden Hacı Hasan oğlu Abdurrahman'ın şehadet tarihinin 9 Eylül 1331 olarak belirtilmesine rağmen, *Şehitlerimiz* adlı eserin 170-171. sayfa 3123 nolu kaydında aynı şehidin şehadet tarihinin 9 Eylül 1915 olarak belirtilmesidir. Üçüncü bir örnek olarak da, Karahisar-ı Sahib'in Nuribey köyünden olup Çanakkale'de şehit olan Karavelioğulları'ndan İbrahim oğlu

belgelerden şehitlerin ikamet, kimlik, bağlı buldukları askeri birlik, şehadet tarihi-saati, şehadet mahalli gibi bilgilerle birlikte, düşmanla çarpışırken nasıl, neresinden yara aldığı gibi çok spesifik bilgileri dahi öğrenebilmekteyiz. Buna ilaveten şehitlerin medeni hali, evli iseler kaç çocuk sahibi oldukları, çocuklarının ve diğer varislerinin isimleri vs. de tespit edilebilmektedir¹¹.

Muharebeler döneminde bir şehrin sosyo-ekonomik yapısını değerlendirme noktasında şehit ve şehit aileleri ile ilgili tespitler önem arz etmektedir. Bilhassa Çanakkale Muharebeleri gibi nicel ve nitel anlamda önemli zayıatın verildiği bir süreçte diğer pek çok Anadolu şehirleri gibi repertuarı oldukça zengin olan Afyonkarahisar¹² için de bu meyanda yapılacak tespitler önemlidir. Zira bu şehitlerin çoğunluğunu, üretim sürecine aktif olarak katılabilecek yaştaki gençler oluşturmaktaydı. Ayrıca bu şehitlerin birçoğunun evli olması dolayısı ile geride bakıma muhtaç aileler bırakmış olmaları da toplumun içerisinde bulunduğu vaziyeti gözler önüne sermesi açısından şayan-ı dikkat bir başka husustur. Şehitlerin çoğu genç yaşta ve evli oldukları halde hayatlarını kaybettikleri için, genç yaşta dul kalmış kadınların, askere giden eşinden haber alamaması ve aradan uzun süre geçmesine rağmen dönmemesi üzerine evlenebilmek için izin talebi ve eşinin zimmetinde bulunan mehrini

Ahmed'in Askerlik şubesi kayıtlarına istinaden verilen şehadet tarihi ile Şer'iyye Sicillerinde belirtilen tarih arasındaki farkı gösterebiliriz. *Şehitlerimiz* adlı eserin 154-155. sayfa 2214 nolu kaydında mezkûr şehidin şehadet tarihi 30 Nisan 1915 olarak belirtilmesine rağmen 650 no'lu Afyonkarahisar Şer'iyye Sicil Defterindeki 597 no'lu belgede şehadet tarihi olarak 11 Temmuz 1915 (R. 28 Haziran 1331) verilmektedir. Daha sonra Milli Savunma Bakanlığı'nın <http://www.msb.gov.tr/arsiv/phpscr/Sehitler.php> internet adresinde şehitlerle ilgili verilen bilgilere bakıldığında bu yanlışın tashih edildiği görülmektedir.

¹¹ Mesela, Afyonkarahisar'ın Eğret köyünden olup Çanakkale'de şehit olduğu iddia edilen, Hacı Hasan oğlu Mustafa b. Ahmet b. Hacı Hasan'ın mirasçılarının tespiti ve hayatta iken borç olarak verdiği 60 kuruşun, borçludan talep edilmesi hususunda eşi tarafından açılan davayı konu edinen bir belgede, mezkur şahsın, 2. Kolordu 6. Fırkaya mensup 11. Alayın 1. Taburunun 2. Bölüğünün 2. Takımının 12. Mangasının 2. Neferi olduğu belirtilerek, 15 Haziran 1331'de saat 11:30 civarında Anafartalar Muharebesi'nde göğsünden domdom kurşunu ile vurularak şehit olduğu" bilgisi verilmektedir. Ayrıca belgeden şehidin evli olduğu, ancak çocuğu olmadığı, mirasının eşi Havva bint-i Emin'e, validesi Ayşe bint-i Ahmed'e ve kız kardeşi Satı bint-i Ahmed'e intikal ettiğini tespit etmekteyiz. Bkz., A.Ş.S., 649/546.

¹² Askerlik Şubesi kayıtları esas alınarak Genel Kurmay tarafından hazırlanan *Şehitlerimiz* adlı eserin 1. cilt 118-173. sayfaları arasında verilmiş olan I. Dünya Savaşında şehit olan Afyonkarahisarlı şehitlerin listeleri içerisinde sadece Çanakkale'de şehit olanların sayısının 1650 olduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Ancak bunların içerisinde bazı isimlerin tekerrürden verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tekerrürden verilen isimler çıkarıldığı zaman bu sayı 1631'e düşmektedir.

*Afyonkarahisar Şer'îyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

kefilinden talep etmek hususundaki davalar dikkat çekicidir. Mesela, Afyonkarahisar'ın Kozluca köyünden olup, 6 Mayıs 1331 (M. 19 Mayıs 1915) tarihinde Arıburnu Muharebesinde şehit olan Bekir oğlu Halil b. İbrahim b. Ahmet'in eşi Şerife bint-i Murad isimli kadın, kendi geçimini sağlayamayacak derecede fakir olduğundan başka birisi ile evlenmek zorunluluğu hissetmiştir. Ancak eşinin vefatı resmiyet kazanmadığı için başka birisi ile evlenmesi mümkün olamadığından, mahkemeye müracaat etmiştir. Kocasının şehadetine tanık olan iki şahidin ifadeleri doğrultusunda kocasının vefatını tescil ettirmiş ve kocasının zimmetinde olan 62,5 kuruşluk mehr-i müeccelesinin kocasının kefilisi olan şahıstan tahsil olunmasını sağlamıştır¹³.

Sadece eşlerin değil, küçük yaşta yetim kalmış çocukların mağduriyetleri, maddî sıkıntıları da mahkemeye direk ya da dolaylı olarak intikal etmiştir. Mesela, Afyonkarahisar'ın Hamidiye mahallesinden olup Çanakkale Muharebesinde şehit olan Kârbânoğlu İsmail b. Halil'in şehadeti müteakip eşi Behiyye de vefat edince, hem yetim hem de öksüz kalan küçük oğulları Salih için, başka akrabası olmadığından, mahkeme tarafından mahalle sakinlerinden bir şahıs vasî tayin edilmiştir¹⁴.

Muharebelerin cephe gerisinde meydana getirdiği toplumsal olumsuzluklar yeni müesseseleri de beraberinde getirmiş, ya da bu müesseselere yeniden işlerlik kazandırmıştır. Çanakkale Muharebeleri de dâhil olmak üzere 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki muharebeler dönemine tekabül eden Şer'îyye Sicillerindeki belgelerde sıkça zikredilen Eytam Sandıkları buna verilebilecek en bariz örnektir¹⁵. Nitekim savaşlarda şehit olanların küçük yaşlardaki yetim çocuklarının mallarını muhafaza edip belirli bir yaşa ve olgunluğa ulaştıktan sonra hisselerini teslim etmek¹⁶, savaşa katılıp henüz dönmeyenlerin hisselerini, onlar dönünceye kadar muhafaza etmek¹⁷ ve savaş dolayısıyla ekonomik sıkıntılara düşmüş olan halkı bir nebze de olsa rahatlatmak, hayata

¹³ Bkz., A.Ş.S., 649/456.

¹⁴ Bkz., A.Ş.S., 649/584.

¹⁵ Eytam Sandıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Çanlı, "Eytâm İdaresi ve Sandıkları (1851-1926)" *Türkler*, C. XIV, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002; Tahsin Özcan, "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14, Yıl: 2006, s. 103-121.

¹⁶ A.Ş.S. 651/694; 651/698; 651/712; 651/720; 651/722; 651/762; 651/774; 651/782; 651/783; 651/821; 651/870; A.Ş.S., 652/1164.

¹⁷ A.Ş.S., 651/693; 651/711; 651/716; 651/717; 651/764; 651/784; 651/838; 651/878; 651/910; 651/918; A.Ş.S., 652/1121.

tutunabilmelerini sağlamak amacıyla hizmet eden müesseseler olarak Eytam Sandıkları son derece önemli bir misyonu yerine getirmişlerdir.

Eşi veya oğulları “hidmet-i mukaddese-i askeriyyesini ifa etmek üzere askere giden” ve henüz dönmeyen veya uzun süre geçmiş olduğu halde gâib hükmünde olan kadınların muhtaç ve mağduriyetlerinden dolayı mahkemeye müracaat ederek çocukları ve kendileri için nafaka talep etmeleriyle ilgili belgeler de mevcuttur. Bu talepler genellikle askerde olan eşin babası¹⁸, erkek kardeşi¹⁹ gibi yakın akrabalarından olmakla birlikte, bazen şer‘i olarak nafaka alabilecek kimseleri olmadığından kadının kendi erkek kardeşinden dahi olabilmekte idi²⁰. Eşi askere gidip de dönmeyen, şehadeti ile ilgili herhangi bir haber de alamayan kadınların da mehrini tahsil ettirebilmek veya bir başkasıyla evlenebilmek vb. hukuki muameleleri gerçekleştirebilmek için önce Ahz-ı Asker şubesine resmen müracaat ederek kocasının hayatta olduğu veya olmadığına meçhul olduğuna dair resmi bilgi alması ve sonra köyü veya mahallesi imamı, muhtarı, ihtiyar heyeti ve azaları tarafından aldığı ilmühaber ile mahkemeye müracaat etmesi gerekiyordu. Mahkeme, kendisi ile birlikte cepheye gidenlerden hayatta kalanların ve esirlerin dönmesine rağmen üç sene geçtiği halde dönmeyenlerin vefatına hükmederek davayı sonuçlandırmaktaydı²¹.

Şehadeti ispat ve tescil olunamayan ile hayatta olduğu da malum olmayan bu vatan evlatları için “gâib-i ‘ani’l-beled silah altında bulunan” yani askerlik vazifesi dolayısıyla Karahisar-ı Sahib’den ayrılmış ama nerede olduğu ve hayatta olup olmadığı da belli olmayan anlamında bir ifade kullanılmaktadır. Araştırmamıza kaynaklık teşkil eden mahkeme kayıtları içerisinde silah altında olmasına rağmen arkadaşları döndüğü halde uzun süre kendisinden haber alınamayarak “gâib” hükmünde olan çok sayıda vatan evladı bahis konusu

¹⁸ A.Ş.S., 647/23; 647/39; 648/195; 651/824

¹⁹ A.Ş.S., 647/153; 647/162; 648/183.

²⁰ A.Ş.S., 647/24; A.Ş.S., 648/177; 648/178; 648/181.

²¹ A.Ş.S., 647/164.

*Afyonkarahisar Şer'îyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

edilmektedir²². Hatta bazı ailelerden üç evladın birden aynı dönemde cepheye gidip dönmedikleri tespit edilmektedir²³.

Belgelerde çok sık dava konusu olan bir husus da, şehitlerin hayatta iken verdikleri borçların eş ve yakınları tarafından mahkeme marifetiyle borçludan tahsil edilmesine dairdir. Bu tip davalarda şehit eş ve yakınlarının cüzi miktarlardaki alacaklar için dahi mahkemeye müracaatları dikkat çekicidir. Bu durum onların içinde buldukları ekonomik yetersizliklerin bir göstergesi olarak yorumlanabilir²⁴. Şehit olan eşin zimmetinde olan mehr-i müeccelin, dul kalan karısı tarafından talep edilmesine dair davalar da çok sık görülmektedir. Nitekim muharebe dönemlerine tekabül eden tarihlerdeki şer'î mahkeme kayıtlarının pek çoğunda bu tür davalarla karşılaşmak mümkündür²⁵.

İlgili sicil defterlerinde pek çok tereke kaydının mevcudiyetine rağmen, sadece 1 tane şehit terekesi tespit edilmiştir²⁶. Eğer ilgili dönemlere ait müstakil tereke defterleri yok ise (ki araştırmamızda böyle bir defter tespit edilememiştir)

²² Konuyla ilgili olarak şu belgeler örnek gösterilebilir: A.Ş.S., 647/54; 647/56; 647/177; 647/188; 647/204; 647/205; 647/230; A.Ş.S., 649/332; 649/336; 649/369; A.Ş.S., 651/693; 651/695; 651/699; 651/701; 651/711; 651/716; 651/717; 651/754; 651/764; 651/784; 651/785; 651/838; 651/869; 651/878; 651/910; 651/918; A.Ş.S., 652/1040; 652/1121; 652/1159.

²³ Mesela, Karahisar-ı Sahib'in Eğret köyünden Çakaloğlu İbrahim b. Yahya b. Abdullah'ın, İsmail, Cemal ve Ömer isimli üç oğlu da askerde iken kendilerinden haber alınamamıştır. Bkz. A.Ş.S., 651/910.

²⁴ Mesela, Afyonkarahisar'ın Eğret köyünden olup Anafartalar muharebesinde şehit düşen Hacı Hasan oğlu Mustafa b. Ahmet b. Hacı Mustafa'nın veraseti, karısı Sağır Emin kızı Havva ile validesi ve kız kardeşine tevarüs etmiş olup, şehidin hayatta iken Mecidiye mahallesinden Sipahizade Hasan Efendi'den 60 kuruş alacağı olduğunu iddia eden eşi, bu meblağın hissesine düşen kısmı olan 15 kuruşun kendisine ödenmesi hususunda mahkemeye müracaat etmiştir. Bkz., A.Ş.S., 649/546. Aynı tarihlerde bir koyunun ortalama fiyatının 1000-1190 kuruş, 1 İstanbul kilesi (takriben 25,7 kg) buğday fiyatının 310 kuruş (1 kg'ı takriben 12 kuruşa tekabül ediyor) olduğunu dikkate aldığımızda (bkz., A.Ş.S., 649/614) dava konusu olan meblağın gerçekten ne kadar cüzi bir rakam olduğu anlaşılacaktır.

²⁵ Bu durum sadece Çanakkale Muharebeleri dönemi için değil, daha önceki muharebe dönemlerinde de söz konusudur. Nitekim Balkan Harbi'nde kocasının şehadeti münasebetiyle mahkemeye müracaat edip, kocasının alacağını, ya da kocasının zimmetinde olan mehrini tahsil etmek isteyen pek çok davacı şehit eşi söz konusudur. Bkz., A.Ş.S., 647/52; 647/55; 647/56; 647/22; 647/37; 647/38; 647/59; 647/87; 647/139; 647/164; 647/165; 647/203; 647/207; 647/217; 647/219; 647/223; 647/241; 647/244.

²⁶ İncelediğimiz defterlerde toplam 192 adet tereke kaydı tespit edilmiş olup bunlardan sadece bir tanesi şehit terekesi olarak ifade edilmektedir. O da, I. Dünya Savaşı esnasında (hangi cepheye savaştığı belirtilmemiş) Çapa Hastanesi'nde şehiden vefat eden Sincanlı Nahiyesi Küçükhüyük köyünden 2844 kuruş, 12 para'lık terekesiyle Ali oğlu Hüseyin Çavuş'a aittir. Bkz., A.Ş.S., 647/200.

Mehmet Güneş

bu durum şehitlerin ve şehit ailelerinin kayda değer bir mal varlığı olmadığı ihtimalini akla getirmektedir.

B- Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicillerinden Tespit Edilen Afyonkarahisarlı Çanakkale Şehitleri

Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicillerinden Çanakkale Muharebelerinde şehit olan 23 kişi tespit edilmiştir. Bunların kaza, mahalle veya köyü, varsa lakabı, adı, babasının adı, şehadet tarihi, şehit düştüğü yer, bağlı bulunduğu askeri birlik, medeni hali ve mirasçılarını ilgili belgelerden tespit edebilmekteyiz. Aşağıdaki tablolarda şehitlerle ilgili bu bilgiler yer almaktadır. Ayrıca şehitlerle ilgili bu bilgilerin hangi sicil defteri ve belgeden alındığı da tablo dâhilinde belirtilmiştir.

*Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

Tablo-1/a: Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerinden Tespit Edilen Afyonkarahisarlı Çanakkale Şehitleri

Sıra No	Defter/ Belge No	Kazası	Mahalles/ Köyü	Lakabı	Adı	Baba Adı	Şehadet Tarihi Rumi / Miladi	Şehadet Mahalli	Bağlı Oluşu Akeri Birlik	Medeni Hali	Vâriyet
1	647/95	K. S.	Karaman m.	Kelleközüğü	Bekir	Ahmed b. Bekir	6 Mayıs 1331/ 19 Mayıs 1915	Arburun	-	Evlü	Babası: Ahmed b. Bekir Eşi: Emine bnt. Mustafa
2	647/117	K. S.	Bedirlik m.	Seydişaliöğü	İsmail	Ali b. Mehmed Ali	23 Nisan 1331/ 8 Mayıs 1915	Dümeç	-	Evlü	Eşi: Hanife bnt. Ahmed Validesi: Affe Hanım bnt. Hüseyin Oğlu: Mehmed Ali
3	647/120	Şuhud	Balçıkhisar k.	Cirrikoğlu	Osman	Süleyman	25 Haziran 1331/ 8 Temmuz 1915	Mâydos Hastahanesi	Gelibolu Jandarma Taburu, Piyade efradı	Bekâr	Babası: Süleyman Validesi: Nerife bnt. İsmail
4	647/137	K. S.	Mahmarı k.	Çakalmavioğlu	Hasan	Mustafa b. Hasan	2 Haziran 1331/ 15 Haziran 1915	Seddülbahir	-	Evlü	Eşi: Hatice bnt. Abdullâh Oğlu: Mustafa Oğlu: Ramazan Validesi: Sabiha bnt. Mustafa
5	647/206	K. S.	Arabmesudi m.	Mumcuoğlu	Arif	Mahmud b. İsmail	10 Kamun-ı evvel 1331 / 23 Aralık 1915	Çanakkale	Nizamıye 2. Fırka 1. Alay, 1. Bölük, 1. onbaşısı	Evlü	Eşi: Şerife bnt. Hasan Validesi: Beyhane bnt. Salih Oğlu: Abdurrahman Babası: Mahmud b. İsmail
6	647/220	K. S.	Façınpaşa m.	Turuçzade	Mustafa	Mehmed Bey b. Ali	6 Mayıs 1331 / 19 Mayıs 1915	Seddülbahir	-	Bekâr	Validesi: Fatıma bnt. Kamil Kız kardeşi: Yesire Erkek kardeşi: Ali
7	647/226	Şuhud	Baş m.	-	Abdurrahman	Hacı Hasan	9 Eylül 1331 / 22 Eylül 1915	-	-	Evlü	Eşi: Kezban bnt. Mehmed Validesi: Zeyneb bnt. Abdullâh Erkek kardeşi: Abdullâh Erkek kardeşi: Nebi Kız kardeşi: Emine

Tablo-1/b: Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerinden Tespit Edilen Afyonkarahisarlı Çanaktaale Şehitleri

Sıra No	Defter / Belge No	Kazası	Mahallesi/Köyü	Lakabı	Adı	Baba Adı	Şehadet Tarihi Rumi / Milladi	Şehadet Mahalli	Bağı Olduğu Askeri Birlik	Medeni Hali	Varipleri
8	649/282	K. S.	Boyalı k.	Çuluzoğlu	Hasan	Hali b. Abdullah	13 Teşrin-i evvel 1331 / 26 Ekim 1915	Arburnu	-	Evlî	Eşi: Ayye bnt. Mehmed Validesi: Fatma Kızı: Şerife Kız kardeşi: Nazike Kız kardeşi: Kezban
9	649/355	K. S.	Hamdiye m.	-	Bekir Sıtkı Efendi	Mehmed Cemal b. Abdullah	15 Nisan 1331 / 28 Nisan 1915	Kanlısurt	72. Alay, 1. Tabur, 4. Bölük yuzbaşısı	Evlî	Eşi: Nedime bnt. Kazım Oğlu: Mehmed Cemal Oğlu: İbrahim Hakkı Kızı: Hatice
10	649/456	K. S.	Kozluca k.	Bekiroğlu	Halil	İbrahim b. Ahmed	6 Mayıs 1331 / 19 Mayıs 1915	Arburnu	-	Evlî	Eşi: Karloğlu kerimesi Şerife bnt. Murad
11	649/497	Şühud	Karış m.	Berber Yakuboğlu	Süleyman	İbrahim	27 Şubat 1332 / 12 Mart 1917	Seddülbahir	-	Evlî	Eşi: Emme bnt. Hüseyin Validesi: Fatma bnt. Yunus Kızı: Raziye Babası: İbrahim
12	649/517	K. S.	Süğünc k.	Karıoğlu	Mehmed	Hasan b. Ahmed	10 Ağustos 1332 / 23 Ağustos 1916	Seddülbahir	15. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük 1. Takım, 4. Manga	Evlî	Eşi: Emine bnt. Halil Oğlu: ?
13	649/546	K. S.	Eğret k.	Hacı Hasanoğlu	Mustafa	Ahmed b. Hacı Hasan	15 Haziran 1331 / 28 Haziran 1915	Anafartalar	2. Kolordu, 6 Fırka, 17. Alay, 1. Tabur, 2. Bölük, 2. Takım, 12. Manga, 2. neferi	Evlî	Eşi: Sâgir Emin kızı Havva bnt. Emin Validesi: Ayye bnt. Ahmed Kız kardeşi: Sat bnt. Ahmed
14	649/584	K. S.	Hamdiye m.	Karabanoğlu	İsmail	Halil	-	Çanaktaale	-	Evlî	Eşi: Behiye Oğlu: Salih
15	649/598	K. S.	Ertürk m.	Keleşoğlu	Mehmed	Ahmed	-	Çanaktaale	-	Evlî	Eşi: Ummülhan bnt. Ali Oğlu: Ahmed

*Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerindeki Çanakale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

Tablo-1/c: Afyonkarahisar Şer'iyye Sicillerinden Tespit Edilen Afyonkarahisarlı Çanakale Şehitleri

Sıra no	Defter/ Belge no	Kazası	Mahalle/ Köyü	Lakabı	Adı	Baba Adı	Şehadet Tarihi Rumi / Miladi	Şehadet Mahalli	Bağlı Olduğu Askeri Birlik	Medeni Hali	Varisleri
16	649/608	K. S.	Deperk.	Badakoğlu	Kadir	Mahmud b. Hasan	5 Nisan 1331 / 18 Nisan 1915	Seddülbaîr	15. Alay, 3. Tabur, 11. Bölük, 3. Manga onbaşısı	Evlü	Eş: Havva bnt. Hasan Validesi: Ayyşe bnt. Kadir Kardeşi: Ömer
17	650/136	K. S.	Etkmenk.	Memişoğlu	Memiş	Mustafa b. Ömer	Haziran 1331 / Haziran Temmuz 1915	Seddülbaîr	-	Evlü	Eş: Nimet bnt. Ömer Validesi: Kezban bt. Osman Oğlu: Yunus Kızı Şerife
18	650/536	K. S.	Çobanlar k.	Hacı Süleyman oğlu	Ali	Abdullah	-	Çanakale	-	Evlü	Oğlu: Abdullah Oğlu: Osman Kızı: Elviş Kızı: Hatice Kızı: Habbe
19	650/563	K. S.	Eğret k.	Kör Selçoğlu	Mehmed	Ömer	6 Eylül 1331 / 19 Eylül 1915	Seddülbaîr	-	Evlü	Eş: Ümmühan bt. İbrahim Kızları: Sati, Refia, Zehra Kız kardeşi: Hatice Er kardeşi: Ali Er kardeşi: Mustafa Er kardeşi: Osman Er kardeşi: Ahmed Validesi: Fatma bt. Mehmed
20	650/564	K. S.	Faklıpaşam.	Müezzinoğlu	Mehmed	Hacı İzzet b. Halil	21 Temmuz 1331 / 3 Ağustos 1915	Seddülbaîr	-	Evlü	Eş: Hayriye bnt. Fevziye Er kardeşi: Abdullah Er kardeşi: Halil Kız kardeşi: Fatma Kız kardeşi: Muhtereme
21	650/597	K. S.	Nunbeyk.	Karavehoğlu	Ahmed	İbrahim b. Ali	28 Haziran 1331 / 11 Temmuz 1915	Çanakale	-	Bekâr	Babası: İbrahim b. Ali Validesi: Şerife bnt. Abdullah
22	651/816	K. S.	Nurcu	Kutkatıoğlu	Ahmed	Hacı Ahmet Ağa b. Ahmed b. Mehmed	15 Haziran 1331 / 28 Haziran 1915	Sarı mahallî	2. Fırka, 1. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük, 9. Manga çavuşu	Evlü	Eş: Hüriye bnt. Mustafa Kızı: Havva Oğlu: Şükri
23	652/1017	K. S.	Ayasini	Şehbaroğlu	Ahmed	Hasan	-	-	-	Evlü	Eş: Zeyneb bnt. Hacı Halil

C- Çanakkale Muharebelerinden Sağ Olarak Afyonkarahisar'a Dönerler

Şer'iyeye Sicillerinden, sadece Çanakkale'de şehit olanlar değil, mukaddes askerlik vazifesini ifa ederek, memleketlerine döner Afyonkarahisarlı gaziler hakkında da bilgi edinebilmekteyiz. Bunlar da Çanakkale'de kahramanca savaşmış, aynı köyden aynı mahalleden arkadaşlarının şehadetine tanık olmuş, bazıları askerliğini tamamlamış, bazıları hasta olarak, bazıları da tebdil-i hava dolayısıyla memleketlerine dönmek zorunda kalmış kişiler olarak belgelerden tespit edilebilmektedir. Bunlar, genellikle belgelerde şehit yakınlarının hukuki işlemler dolayısı ile mahkemeye müracaatları akabinde, şehidin şehadetine şahitlik eden kimseler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişilerin de kimlik, ikamet ve Çanakkale Cephesinde bağlı buldukları askeri birlikleri ve memleketlerine dönüş sebepleri, ilgili belgelerden tespit edilebilmektedir. Bu bilgiler ile ilgili defter ve belge numaraları aşağıdaki tabloda verilmiştir

Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicillerindeki Çanakale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler

Tablo-2: Çanakale Muharebelerinden Sağ Olarak Afyonkarahisar'a Dönerler

Sıra No	Defter/ Belge No	Kazası	Mahallesi / Köyü	Lakabı	Adı	Baba Adı	Bağı Olduğu Askeri Birlik	Memleketine Dönüş Sebehi
1	649/282	K. S.	Kalecik-i Kebir k.	Porsukoğlu	Ömer	İbrahim b. Ömer	-	-
2	649/282	K. S.	Kalecik-i Kebir k.	Şabanoğlu	Mehmed	İbrahim b. Mehmed	-	-
3	649/456	K. S.	Çıkrık k.	Aydınoğlu	Hasan	Hüseyin b. Ahmed	-	-
4	649/456	K. S.	Susuz k.	Koseoğlu	Yusuf	Osman b. Hasan	-	-
5	649/497	Şuhud	Pazar m.	Çalikoğlu	Mehmed	Hüseyin b. Mustafa	1.Kolordu, 2. Fırka, 1. Alay, 3. Tabur, 13. Bölük, 12. Manga	Mezmen
6	649/497	Şuhud	Hallaç k.	Mustafaoğlu	Abdullah	Mustafa b. Abdullah	1.Kolordu, 2. Fırka, 1. Alay, 3. Tabur, 13. Bölük, 12. Manga	Mezmen
7	649/517	K. S.	Değirmenayvalı k.	Ömeroğlu	Ali	Ömer b. Hâbib	15. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük, 1. Takım, 4. Manga	-
8	649/517	K. S.	Değirmenayvalı k.	Açıközöğü	Ahmed	Mustafa b. Hasan	15. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük, 1. Takım, 4. Manga	-
9	649/546	K. S.	Eğret k.	Türkmenoğlu	Ali	Ali b. Ali	6. Fırka, 17. Alay, 1. Tabur, 2. Bölük, 12. Manga	Ma'İlen
10	649/546	K. S.	Belte k.	Abdurrahmanoğlu	Mehmed	Abdurrahman b. Ömer	6. Fırka, 17. Alay, 1. Tabur, 2. Bölük, 2. Manga	Mezmen
11	649/608	K. S.	Deper k.	Kavasoğlu	Ömer	Musa b. Mehmed	1. Alay, 3. Tabur, 9. Bölük, 1. Takım, 6. Manga	Ma'İlen
12	649/608	K. S.	Deper k.	Boduroğlu	Satılmış	Ahmed b. Mehmed	Nakliye 1. Alay, 2. Tabur, 3. Bölük, 5. Takım	Tebdi-i hava
13	650/136	K. S.	Erkmen k.	Memişoğlu	Hasan	Hacı Ali b. Ömer	-	-
14	650/136	K. S.	Erkmen k.	Arapoğlu	Hasan	Mustafa b. Bayram	-	-
15	651/816	K. S.	Gökçe m.	Tahmasoğlu	Abdurrahman Bali	Halil	-	Mezmen
16	651/816	K. S.	Hacı Mustafa m.	Almışdörtöğü	Mehmed	İsmail b. Mehmed	2. Fırka, Sıhhiye Bölüğü	Tebdi-i hava

Sonuç

Mahalli tarih araştırmalarında son derece önemli bir yere sahip olan Şer‘iyye Sicilleri, muhtevi oldukları dönemin özelliklerine göre özelde ait oldukları şehrin, genelde Osmanlı Devleti’nin ictimai, iktisadi, hukuki, askeri, siyasi vs. pek çok alanında fevkalade zengin ve orijinal bilgiler sunmaktadırlar. Bu sebeple pek çok araştırmada temel kaynak olarak kullanılmaktadırlar. Bu araştırmalar, genellikle bir şehrin belli bir döneme ait tarihini çeşitli yönleriyle incelemeye yönelik çalışmalardır. Ancak, Askeri tarihimiz ve bilhassa muharebeler döneminde kaybedilen nüfusun nicel ve nitel yapısı ve bunun topluma yansımaları bağlamında bu kaynaklardan yeteri kadar istifade edildiği söylenemez. Bu durum Şer‘iyye Sicillerinin diğer konulara nispeten askeri konularda daha az bilgi vermesi ile izah edilebilir. Bilhassa Tanzimat sonrası dönemde bu daha belirgin bir hal arz etmektedir. Buna mukabil, belgeler derinlemesine incelendiğinde konuyla ilgili önemli bilgiler tespit edilebilmektedir. Bu bilgiler genel olarak iki konuda temerküz etmektedir:

1. Savaşa iştirak edip, şehit olanlar veya memleketlerine dönenlerle ilgili nicel ve nitel bilgiler.
2. Savaşa iştirak edenlerin ailelerinin sosyo-ekonomik durumları.

Bu çalışmada da Afyonkarahisar Şer‘iyye Sicillerinden Çanakkale Muharebelerinde şehit olan 23, askerlik vazifesini tamamlayarak veya ma‘lulen veyahut da hava değişimi dolayısıyla memleketine dönen 16 kişi tespit edilmiştir. Bunların ikamet bilgileri, ailevi ve askeri bilgileri verilmiştir. Bunun haricinde herhangi bir yerde kaydı olmadan, gönüllü olarak cepheye koşan ve akıbetlerine dair herhangi bir bilgi bulunmayan çok sayıda vatan evladının mevcudiyeti de tespit edilmiştir.

Savaşın yarattığı olumsuzluklar bütün Osmanlı coğrafyasında olduğu gibi, Afyonkarahisar’da da kendisini göstermiştir. Bu bağlamda Çanakkale Muharebeleri dönemine ait Şer‘iyye Sicillerinden toplumun ve hassaten şehit ailelerinin sosyo-ekonomik vaziyeti hakkında da bilgiler elde edilebilmektedir. Nitekim belgelerde, eşinin şehadeti dolayısı ile maddi sıkıntılar içinde olduğundan başka birisi ile evlenmek isteyen, şehit olan eşinin cüzi miktardaki alacağı için mahkemeye müracaatta bulunan kadınların, babasının şehadeti dolayısıyla çok küçük yaşta yetim kaldığı için mahkemece kendisine vasi tayin edilen çocukların bahis konusu olduğu görülmektedir.

*Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicillerindeki Çanakkale Şehitleri İle İlgili Belgeler Üzerine
Bazı Değerlendirmeler*

Şehitler, ailelerine maddi anlamda miras olarak pek bir şey bırakamamışlar ancak bunların bıraktıkları en büyük miras, hiç şüphesiz, kahramanlıklarıyla Türk Milletinin makûs kaderini değiştirerek Çanakkale'nin geçilmezliğini tüm dünyaya duyurmaları olmuştur.

Yukarıda bahsedilen rakamlar, Askerlik Şubesi kayıtlarına istinaden verilen şehit sayısı ile mukayese edilemeyecek ölçüde az olmakla birlikte, bunların kahir ekseriyetinin -tabir-i caiz ise- kayıt dışı şehitler olduğu dikkate alındığında önem arz etmektedir. Buna binaen -Afyonkarahisar örneği dikkate alındığında- Çanakkale Şehitleri ile ilgili çalışmalarda, önemli kaynaklardan olan Askerlik Şubesi kayıtları ve Vefayata Mahsus Vukuat Defterleri'ne ilaveten Şer'iyeye Sicillerine de müracaat edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Öte yandan diğer iki kaynaktan eksikliğini gördüğümüz Muharebelerin cephe gerisinde meydana getirdiği sosyo-ekonomik değişimlere dair bilgiler yine Şer'iyeye Sicillerinin derinlemesine incelenmesiyle elde edilebilir. Böylece diğer iki kaynaktan elde edilen bilgilerin tekemmülü, kısmen de olsa te'yid ve hatta tashihi mümkün olabilecektir.

Çalışmanın, görünüş itibarıyla mahalli bir özellik taşımakla birlikte, diğer şehirlerin de Afyonkarahisar ile aynı kaderi paylaştığı dikkate alındığında, genel anlamda Osmanlı toplumunun bu dönemde nasıl bir ahval içerisinde bulunduğu ortaya konulması hususunda da katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Ancak bu konuda tatminkâr bir sonuca ulaşmak, elbette ki başka bölgelerin benzeri yerel kaynaklarına da müracaat edilerek yapılacak çalışmalarla mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

A. Afyonkarahisar Şer'iyeye Sicilleri (A.Ş.S.)

A.Ş.S., 647/22; 647/23; 647/24; 647/37; 647/38; 647/39; 647/46; 647/52; 647/54; 647/55; 647/56; 647/59; 647/87; 647/ 95; 647/117; 647/120; 647/137; 647/139; 647/153; 647/162; 647/164; 647/165; 647/177, 647/188; 647/200; 647/203; 647/204, 647/205; 647/206; 647/207; 647/217; 647/219; 647/220; 647/223; 647/230; 647/241; 647/244.

A.Ş.S., 648/177; 648/178; 648/181; 648/183; 648/195.

A.Ş.S., 649/282; 649/332; 649/336; 649/353; 649/355; 649/361; 649/369; 649/456; 649/497; 649/517; 649/546; 649/584; 649/598; 649/608; 649/614.

A.Ş.S., 650/136; 650/ 144; 650/536; 650/559; 650/563; 650/564; 650/597; 650/ 603.

A.Ş.S., 651/682; 651/693; 651/694; 651/695; 651/698; 651/699; 651/701; 651/711; 651/712; 651/716; 651/717; 651/720; 651/722; 651/754; 651/762; 651/764; 651/774; 651/782; 651/783; 651/784; 651/785; 651/816; 651/821; 651/824; 651/838; 651/869; 651/870; 651/878; 651/910; 651/918.

A.Ş.S., 652/1032; 652/1033; 652/1040; 652/1121; 652/1159; 652/1164.

B. Araştırma ve İncelemeler

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Çanakkale’de Şehid Olan Uşaklılar Üzerine Bir İnceleme”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu*, (25-27 Ekim 2001), C. I, Uşaklılar Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., İstanbul 2001.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Balkan Savaşlarından Millî Mücadele’ye Şehitler Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler”, *9. Askerî Tarih Kongresi*, 22- 24 Ekim 2003, (İstanbul)

Şehitlerimiz, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarb, Balkan, I. Dünya, İstiklal, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik, C. I., Milli Savunma Bak. Yayınları., Ankara 1988.

C. İnternet

<http://www.msb.gov.tr/arsiv/phpscr/Sehitler.php> (erişim: 21-05-2014).

<http://193.255.138.2/takvim.asp> (erişim: 10-07-2014).

Ek-2: A.Ş.S., 650 / 597

28 Haziran 1331 tarihinde Çanakkale'de şehit olan Karahisar-ı Sahib'in Nuribey köyünden Karavelioğlu Ahmed b. İbrahim b. Ali'nin vârislerinin tespiti ve hisselerinin taksimine dair 28 Rebiulahir 1335 tarihli bir mahkeme kaydı.

یوزو مدینه قره حصار صاحب قراسند نوزی بکت قریه سکی کاندنم اولوب خدمت
مقدمه تنه عسکری سن ایفا ایلده ایکن ۸۰۰ غریزان سلطه تارخنده جنایق
قلعه شهید وفات ایتم قره دلی ادغلی احمد بن ابراهیم بن علیک دراتمه
باباکی ابراهیم بن علی ایله والدوسی شریفیه بنت عبد الله محضره اولوب بزرده
بشقم وارثک معروف و معروف سسی ذرکه سنه فتحی آخری اولدین
قریه مذکور امم دغمار و بیئت اختیار سسی طرفندم مهور و معطل ۲۰ سلطه
تاریخو بر قطع علم و خبر مندر جانک دینه قریه مذکوره سکاندنم و موقوف الکلم
دواندم حفظ ادغلی خلیل بن موسی و عیالنه ادغلی اسماعیل بن علی و امیر ادغلی علی بن
خلیلک دفن و قویولان اخبار و امضالریله عنده الشرح الانور نظامر و متحقق اولمین
بوصورته تصحیح مسنده میرالمر بحکم الفرغیه الشریع اوج سهمم اولوب سهم مذکوره
ایکن سهم باباکی مریور ابراهیم و کیر ساهمی دفن والدوسی مریور شریفیه اصابت
نمایان اولدین بایسجیل اعلام ادغلی عمر رافه ایوم ان من والعشرین من شهر رجب
الافره سنه حتم دکلایین و تلحانه و الکف

خاص و کلی میں